

Alan Turing

Dominik Harmim <xharmi00@stud.fit.vutbr.cz>

Dějiny a filozofie techniky — FIT VUT v Brně

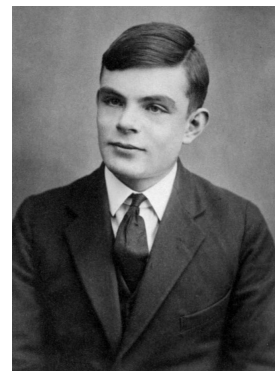
29. prosince 2020

Při výběru tématu pro semestrální práci do kursu *Dějiny a filozofie techniky* jsem se rozhodl pro popis života a díla *Alana Turinga*, jenž byl velmi významný *matematik, logik, kryptoanalytik* a zakladatel *moderní informatiky*, který je mimo jiné známý pro své zásluhy o dešifrování nacistických tajných kódů během 2. světové války. Je tedy podle mého názoru opravdu velice významná osoba na poli dějin techniky a jedena z nejvýznamnějších osobností co se dějin moderní informatiky týče.

Při psaní této práce jsem čerpal informace především z přednášky Radka Tesaře o Alanu Turingovi z roku 2014 konané na FIT VUT v Brně¹ a z článku *Alan Mathison Turing — život a dílo*².

1 Mládí

Alan Mathison Turing (viz obrázek 1), který se narodil 23. června 1912 a zemřel 7. června 1954, byl významný britský *matematik, logik, kryptoanalytik* a zakladatel *moderní informatiky*. Narodil se v Paddingtonu (Londýn). Rodiče Julius Mathison a Ethel Sara Turingovi žili téměř do Alanova narození (a pak i později) v indickém Madrásu. Julius a Ethel však chtěli, aby Alan byl vychován v Anglii. Otec Julius byl syn kněze ze skotské rodiny obchodníků, která pocházela z Holandska. Matka Ethel byla dcera hlavního inženýra Madráských železnic. Její rodina byla protestantská anglo-irská šlechtická rodina pocházející z hrabství Tipperary a Longford. Z její rodiny pocházelo v 19. století hned několik významných fyziků a inženýrů. Poté, co se Alan narodil, se jeho otec vrátil z Anglie zpět do Indie a matka jej následovala o rok a půl později, ale malého Alana s sebou nevzali, vychovávali ho chůvy a příbuzní. Když Alanův otec odešel do výslužby, oba rodiče opustili Indii a usadili se na francouzské straně kanálu La Manche.

Obrázek 1: Alan Turing cca v roce 1927
(https://wikipedia.org/wiki/Alan_Turing)

Alan ve svém dětství nevykazoval výjimečnou inteligenci. Bavily ho šachy, ale nebyl zvláště dobrým hráčem. Ve věku 14 let se dostal na střední školu v Sherborne, která ho ale zklamala. Byl neohrabaný ve vztazích se spolužáky a učiteli, proto se často stával terčem posměchu. Jediné, co ho zajímalo, byly *přírodní vědy*. Nadchla ho také chemie, ale hlavně *matematika*. I přes kritiku učitelů Turing často vytvářel vlastní postupy řešení problémů. Pro své nekonvenční myšlení Turing vyhrával téměř všechny matematické soutěže v Sherborne. V chemii, která ho zaujala od velmi útlého věku, prováděl své vlastní pokusy, kterým se pak věnoval v průběhu celého svého života a ve své chemické laboratoři trávil hodně času. Během své školní docházky se také věnoval pokročilé matematice — četl práce *Alberta Einsteina* o *teorii relativity* a práci *Arthura S. Eddingtona* o *kvantové mechanice*.

Na škole se seznámil s *Christopherem Morcomem*, s nímž ho pojilo hluboké přátelství, které později přecházelo v mnohem hlubší city. Zde si pravděpodobně poprvé uvědomil své *homosexuální zaměření*. Když v roce 1930 Morcom zemřel na tuberkulózu, byla to pro Turinga rána. Poté se Turing rozhodl plně věnovat vědě. Protože Morcom byl před svou smrtí přijat na *Cambridge*, rozhodl se Alan naplnit jeho odkaz. Podle svých slov chtěl učinit objevy, které by jinak jistě učinil Morcom.

Rok po Morcomově smrti byl přijat na *King's College* v Cambridge, kde působili Bernard Russell, Alfred N. Whitehead a Ludwig Wittgenstein. Odehrávaly se zde debaty o zásadních otázkách *matematiky a logiky*. Od roku 1933 ho zde začala zajímat matematická logika, a proto zde v prosinci téhož

¹Záznam přednášky Radka Tesaře o Alanu Turingovi: https://video1.fit.vutbr.cz/index.php?record_id=29166.

²TESAŘ, R., KŘIVKA, Z. a MEDUNA A. Alan Mathison Turing — život a dílo. *Pokroky matematiky, fyziky a astro-nomie*, roč. 59 (2014), č. 2. S. 89–104. ISSN 0032-2423. Dostupné na: <https://dml.cz/handle/10338.dmlcz/143889>.

roku přečetl svoji práci *Matematika a logika*, v níž tvrdil, že na matematiku se nelze dívat jen čistě logicky, ale že matematika vyžaduje různé interpretace, jichž nelze logikou dosáhnout.

V letech 1931–1934 studoval hlavně matematiku a v roce 1935 byl zvolen členem univerzitní koleje na základě své disertace *O Gaussově chybové funkci*, v níž dokázal některé zásadní věty o *teorii pravděpodobnosti* jako je *centrální limitní věta*. Přestože tato byla objevena krátce před Turingovou prací, Turing tuto větu objevil a dokázal nezávisle. V roce 1936 pak obdržel *Smithovu cenu*. Turingovo zaměření a vědecký přínos se tak netýká pouze *informatiky*, i když je v této oblasti nejvýznamnější.

Roku 1935, když začal navštěvovat přednášky *Maxe Newmana* o základech matematiky, se začal zabývat prací *Kurta Gödela* o *neúplnosti* a *Hilbertovým problémem rozhodnutelnosti*. Jeho největší zásluhy tkví v jeho článku z roku 1936, ve kterém zavedl pojem *Turingova stroje* — teoretického modelu obecného výpočetního stroje — který se stal jedním ze základů informatiky, a dokázal, že *problém zastavení* Turingova stroje *není rozhodnutelný*. Na základě *Churchovy-Turingovy teze* pak lze toto zjištění aplikovat na Hilbertem formulovaný problém rozhodnutelnosti. Gödel zveřejnil v roce 1931 věty o neúplnosti, které matematiky tehdejší doby doslova šokovaly. Tyto věty zjednodušeně říkají, že v matematice *není dokazatelné vše*. Turing svým strojem dokázal, že Gödelova tvrzení jsou pravdivá. Turing také publikoval článek, který obsahuje teoretické základy ke konstrukci *počítače* a k *programování*.

V roce 1936 se Turing stal postgraduálním studentem na Princetonské univerzitě, kde byl členem výzkumného týmu matematických logiků vedených *Alonzem Churchem*. Pracoval mimo jiné na *komplexní analýze* a *Riemannově funkci zeta*³. V roce 1938 dokončil svoji práci o logice a obhájil doktorát.

2 Enigma

Nejdůležitější část Turingova života se odehrávala za války, kdy v *Bletchley Parku* prováděl *kryptoanalýzu*. Zde se také dočkal největšího uznání svých kolegů a byla to práce, která jej zcela pohltila.

Enigma je *šifrovací přístroj*, který vytvořil německý vynálezce *Arthur Scherbius* roku 1918. Tisíce kusů tohoto přístroje se prodaly německé armádě, která ho používala pro šifrování své komunikace. Enigmu lze nastavit pomocí *propojovací desky* a *rotorů*. Nastaveným přístrojem je možné zašifrovat určitou zprávu, v zašifrované podobě ji odeslat a následně opět dešifrovat stejně nastavenou Enigmou. Počet možností, jak Enigmu nastavit, je více než 10^{16} . Scherbius tudíž nabyl přesvědčení, že Enigma je nezdolatelná. Němci navíc nastavení jednotlivých strojů každý den měnili.

Luštit Enigmu začal v Polsku matematik *Marian Rejewski* ještě před druhou světovou válkou. Sestavil několik mechanických strojů (tzv. *bomby*), které dokázaly zjistit správné nastavení Enigmy. V roce 1938 Němci zvýšili bezpečnost Enigmy, čímž ztížili dešifrování, a proto Poláci předali dosavadní výsledky Britům, kteří v kryptoanalýze pokračovali. Práce pokračovala v Anglii v Bletchley Parku, kam v roce 1939 nastoupil Turing a hned se vrhl na rozvíjení práce Rejewského. Turing začal stavět stroj podobný bombě, kterou postavil Rejewski. Turing byl v Bletchley Parku považován za prvotřídního odborníka a génia, ale nikdo mimo neměl ani ponětí o jeho pozoruhodném výkonu, protože vše, co s touto prací souviselo, bylo přísně tajné. Němci opět jistým způsobem zvýšili bezpečnost Enigmy. Roku 1940 však Turing postavil novou bombu, která byla schopna nastavení stroje zjistit. Angličané měli po větší část války k dispozici většinu z tajné nepřátelské komunikace. Podle sira Harryho Hinsleye zkrátila Turingova práce válku nejméně o tři roky a byly díky ní zachráněny tisíce životů.

Němci nespolehali jen na Enigmu. Měli také sofistikovanější šifru *Lorenz*, kterou šifrovali pomocí stroje *Tunny*. Pro kryptoanalýzu Turing roku 1943 sestrojil *Colossus* — první *elektronický počítač* na světě. Jednalo se o první *programovatelný počítač* na světě. Protože vše, co se tohoto týkalo, bylo přísně tajné, byl Colossus po válce zničen a nesmělo se o něm mluvit. Proto bylo prvenství elektronického počítače přiřknuto univerzitě v Pensylvánii, kde v letech 1943–1946 vytvořili *ENIAC*.

---

³Jedná se o platnost *Riemannovy hypotézy*, která se týká *netriviálních nulových bodů* funkce zeta. Turing se snažil ověřit platnost hypotézy. V této oblasti učinil významný pokrok. Do dnešního dne nebyla Riemannova hypotéza ani potvrzena ani vyvrácena. Všechny výpočty netriviálních bodů až do dnešní doby se provádí *Turingovou metodou*. Na tento problém vypsala Clayův matematický institut odměnu 1 000 000 amerických dolarů za jeho potvrzení nebo vyvrácení.

V letech 1941–1942 byl Turing vyslán do USA, aby se zde podílel na dekódování německých zpráv. Němci později změnili své kódy a kryptoanalytici v Bletchley Parku nemohli dále jejich zprávy dekódovat. Turing už se přímo nepodílel na rozluštění těchto složitějších kódů, ale jeho myšlenky byly významným přínosem. V roce 1945 byl Turing za tento přínos vyznamenán. Po válce převzalo veškeré dešifrovací aktivity z Bletchley Parku centrum v Londýně, které zaměstnávalo Turinga až do roku 1952.

3 Po válce

V roce 1947 se Turing vrátil do Cambridge, kde studoval *neurologii* a *fyzilogii*. Od roku 1948 Turing přednášel na Univerzitě v Manchesteru. Pokládal si zásadní otázky týkající se dalšího rozvoje počítačů. Také dlouhodobě uvažoval o možnostech *inteligentních strojů* a je autorem tzv. *Turingova testu*, který tvrdí, že za inteligentní můžeme stroj považovat tehdy, když nejsme schopni odlišit jeho výstup od výstupu člověka. V roce 1990 Hugh Loebner založil nadaci, jež prvnímu stroji, který úspěšně složí Turingův test, udělí cenu a 100 000 amerických dolarů. Do dnešního dne nebyla tato cena udělena.

Po druhé světové válce byly myšlenky Turingova stroje využity při konstrukci prvních počítačů řízených programem uloženým ve *vnitřní paměti*. Turing byl považován za jednu z největších autorit v tomto oboru a jeho teoretické poznatky se v USA začaly zhodnocovat i v praxi. Turing se také podílel na vývoji počítačů *Manchester Mark I a II*. Tyto počítače Turing prakticky využíval v 50. letech, kdy pracoval na teoretickém vysvětlení *morfogeneze*. Na přelomu 40. a 50. let se zaměřil na studium struktury mozku živých bytostí, což bylo poslední téma jeho životní kariéry. V roce 1951 pracoval na aplikaci matematické teorie na biologické formy, kterou se zabýval až do konce svého života. Zabýval se také myšlenkami *kvantové teorie*, reprezentací *elementárních částic* a *teorií relativity*. Za svoji práci o Turingově stroji v roce 1936 se Turing v roce 1951 stal členem Královské společnosti v Londýně.

V roce 1952 se policie dozvěděla o Turingově *homosexualitě*, což bylo ve Velké Británii až do roku 1994 trestné. Kvůli tomu mu byla zrušena bezpečnostní prověrka a skončila tedy i jeho práce pro Vládní komunikační centrum. Turing představoval pro britskou bezpečnostní službu vážné nebezpečí, protože měl řadu zahraničních kolegů po celém světě. Policie začala tajně sledovat jeho zahraniční návštěvy. Turing byl zatčen a v březnu roku 1952 odsouzen a musel volit mezi ročním vězením a probací — podmíněným prominutím trestu, které ovšem bylo vázáno na podstoupení roční hormonální „léčby“. Rozhodl se pro druhou možnost a po dobu jednoho roku dostával ke snížení libida dávky estrogenu.

Dne 7. června 1954 Turing zemřel na *otravu kyanidem*. Tím mělo být napuštěno jablko, kterého několik soust snědl. Přítomnost kyanidu v jablku však nebyla testována. Jako příčina smrti byl kyanid určen až při pitvě. Podle oficiálního stanoviska se jednalo o sebevraždu, čímž byly odmítnuty spekulace o náhodě, nebo o vraždě. Někteří autoři ale mluví o Turingově smrti spíše jako o *vraždě na vládní příkaz*.

4 Současnost

Na počest Alana Turinga je od roku 1966 udělena *Turingova cena* — jedno z nejvýznamnějších informatických ocenění. V roce 1999 časopis *Time* označil Turinga jako jednoho ze 100 nejdůležitějších lidí 20. století za jeho přínos k rozvoji *umělé inteligence* a *moderních počítačů*.

V září 2009 se britský premiér Gordon Brown jménem vlády omluvil Alanu Turingovi za příkoří, které mu bylo způsobeno, když byl odsouzen pro homosexualitu. Dne 24. prosince 2013 byla Alanu Turingovi udělena *královská milost*. Byl tím zbaven všech obvinění. „*Doktor Alan Turing byl mimořádný muž s mimořádnou myslí. Jeho genialita pomohla ukončit válku a zachránila tisíce životů. Jeho pozdější život byl zastíněn jeho odsouzením za homosexualitu. Tento rozsudek bychom nyní považovali za nespravedlivý a diskriminační, a proto byl rozsudek odvolán. Turing si zaslouží být uznáván za své přínosy ve válečném tažení a ve vědě o počítačích. Milost od královny je adekvátní hold tomuto skvělému muži.*“, řekl k milosti tehdejší ministr spravedlnosti Velké Británie Chris Grayling.